

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Людмила Любомирова Миндова
за дисертационния труд на Александра Ангелова Александрова
„Ъндърграундът в чешкия и българския социокултурен контекст
от 60-те до края на 80-те години на XX век“

Съставен от увод, заключение, три основни глави, приложение и библиография, дисертационният труд на Александра Ангелова Александрова предлага обширно и ценно аналитично изследване върху ключова тема от социокултурното поле в славистиката от края на предния век. Както за чешкия, така и за българския читател, темата е важна на първо място заради доброто сравнително проучване на културен феномен, без който познанията ни и в областта на културата, изкуствата и литература от 1968 г. насам, но същевременно и на гражданското съзнание и политическата среда биха останали оскъдни и вероятно неточни. От гледна точка на научната прецизност, тук още по-добро впечатление прави въвеждането на „славянската ‘68-а“ в контекста на нейния англоезичен вариант. Както посочва авторката на дисертационният труд, изследванията върху ъндърграунда в чешкото академично пространство набират инерция още през 90-те години на XX век, което съвсем очаквано довежда до по-ранно уточняване на терминологичния апарат и добра систематизираност. В българския случай, както подчертава Александра Александрова, научният интерес е по-слабо изразен, което се дължи и на по-слабия обхват на явлениято в културното пространство, ограничавайки

се предимно до музикалната сфера. Тук безспорно е важна и следната констатация в дисертацията: „Понятието ъндърграунд в българския контекст е неясно и се използва предимно по отношение на явления от нашето съвремие. Не се откриват свидетелства за негови употреби в периода до 1989 г., които категорично да маркират, че дадени среди са мислели или обяснявали себе си през термина. Това е базисна разлика между българския и чешкия ъндърграунд. Освен това участниците в чешкия се манифестират програмно още през 70-те г., а в българска среда подобни текстове не се появяват.“ (с. 8)

За доброто полагане на методологичните и терминологичните граници изглежда основополагащо мястото на първите две глави от дисертацията. Безспорен плюс на изследването е сравнителното представяне на терминологиите и периодизациите в чешки, български и англоамерикански контекст. Именно начинът, по който участниците и интерпретаторите на ъндърграунда го възприемат и осмислят, нерядко обяснява и самите му национални особености, та затова се оказва важен сравнителният прочит не само на ъндърграунд явленията, но и на четящата го среда; с други думи – не само на ъндърграунда като текст, но и като метатекст и интертекст. Колкото до пораждащия го културен и политически контекст, тук дисертацията е особено ценна със своята задълбоченост – особено за посттоталитарния славянски читателски свят е важно отчетливото посочване на това, че в крайна сметка алтернативната култура е реалната етична и естетическа алтернатива там, където публичната сфера отказва да предложи свобода на избора.

Много особености на литературата и изобщо на цялото изкуство от бившия Източен блок трудно биха могли не само да се разберат, но и да

бъдат забелязани без този нерегламентирано самопоявил се „неформален аршин“ на културата на „двойното дъно“. Прецизна и изключително подробна в проучванията си, дисертацията създава методологична рамка, приложима и за останалите национални култури от втората половина на ХХ век. Славистично и балканистично ориентираният читател със сигурност лесно би могъл да открие в съзнанието си различни стилистики и авторски образци.

От гледна точка на литературния процес важно е, че авторката на дисертацията често посочва неговата взаимоотношеност със социалните и особено музикалните явления. Както дисертацията напомня още в своята втора глава, литературното творчество на Алън Гинсбърг, Уилям Стюард Бъроуз и Джек Керуак е неотделимо от цялостната жизнена среда на бийтпоколението. „Зовът за апокалипсис“ (с.52) по сполучливото определение на Тедор Розак, което цитира дисертацията, се оказва като че ли водещата метафора за така характерния неконформизъм, неконвенционалност и бунтарство на всички онези явления, които бележат драстичната етична и естетическа промяна от 60-те насетне в изкуството, отстояващо своята дистанцираност спрямо официалния канон. Дисертацията по-насетне продължава този успешен компаративен подход и по отношение на „хипи наратива“ (с.57-60), но за славистите специален интерес представлява проследяването на чешките и българските периоди на ъндърграунда и особено срещите им с различните форми на дисидентството.

Както подчертава Александра Александрова, „в периода до появата на дисидентската инициатива Харта 77 участниците в „подземната“ култура напълно осмислят своята изолираност спрямо официалните

структури, като подбуждат творческия си плюрализъм в търсене на автентичността. Тези няколко години от 1975 до 1977 според Маховец са зрелостта на пражкия ъндърграунд.“ (с.63). Преди този период обаче е важно мястото на творците от поредицата „Полунощ“, т.е. на почерци като този на Егон Бонди (Збинек Фишер), Иво Водседялек, Яна Крейцарова, чиито литературни експерименти създават алтернативната „акустика“ на 50-те и 60-те години в тоталитарния нов свят след войната.

Важна част от дисертацията е разглеждането на „академичния ъндърграунд“ в българския контекст. Неговото интерпретиране и анализиране изяснява редица явления в литературния и теоретичния процес от 80-те години насам в българската култура, в който се открояват известните ъндърграунд формации „Нова генерация“, „Виолетов генерал“, „Ревю“, „Джендема“ и др. Тук е ценно цитирането на текстовете по тази тема от автори като Миглена Николчина (с нейното определение „семинарна епоха“) и Александър Кьосев („синтезни времена“), които по своеобразен начин прелитат в себе си ролите на интерпретатори, но същевременно и инициатори и участници в културните явления.

Една от най-интересните глави в дисертацията е последната, която е и най-обемна (почти две трети от същинското изследване), а и най-приносна със своя анализ на автоматологизиращите жестове в чешкия и българския ъндърграунд. Фактът, че извънредно изчерпателно и прецизно се проследява възникването и преплитането на литературни, музикални, манифестни и теоретични текстове от 50-те до 90-те години на XX век, превръща това изследване в наистина сериозен научен труд, запълващ сериозна ниша в българския културологичен контекст. Ако предходните глави въвеждат голяма част от имената в музикалната и литературната

сфера, тук вече читателят може да проследи различните митотворчески стратегии в техния чешки и български вариант. Вероятно именно този „митопоетически импулс“ на ъндъргаунда го превръща в така значим опозиционен феномен срещу тоталитарната култура. Като се има предвид сложността на осмисляне на периода, за нас не е без значение обстоятелството, че проучването е осъществено от млад изследовател, роден и формиран след края на анализираната културна епоха, т.е. за него вече е присъща не ролята на пряк участник или свидетел на явленията, а на дистанциран наблюдател, който, както самият текст многократно потвърждава, успява да изпълни целите си с впечатляващ успех.

Към безспорните приноси на дисертационния труд на Александра Александрова нека добавим и богатия ѝ и разностранен професионален опит (изследователски, преподавателски, музикален, организационен); участията ѝ в различни проекти, научни и административни; големият ѝ брой участия в научни форуми (общо 11) и публикации (общо 17), които неколкократно надхвърлят формалните изисквания за конкурси като този.

Накрая, въз основа на качествата на дисертационното изследване, както и на цялата приложена документация, още веднъж изразявам мнението си, че пред нас е представен един наистина впечатляващ труд и предлагам на докторантката Александра Ангелова Александрова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“.

20.09.2020 г.

доц. д-р Людмила Миндова